

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЛУЦЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
CASE OF LUTSENKO v. UKRAINE**

(Заява № 30663/04)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

18 грудня 2008 року

ОСТАТОЧНЕ

18/03/2009

Рішення у справі набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може бути піддане редакційним правкам.

У справі «Луценко проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Райт Маруст (Rait Maruste), Голова,
Володимир Буткевич (Volodymyr Butkevych),
Рената Ягер (Renate Jaeger),
Марк Віллігер (Mark Villiger),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefivre),
Миряна Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva), судді,
а також Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), Секретар секції,
після наради за зачиненими дверима 25 листопада 2008 року,
постановляє таке рішення, винесене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 30663/04) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Станіславом Миколайовичем Луценком (далі — заявник) 5 серпня 2004 року.

2. Заявнику було надано правову допомогу паном А. П. Бущенко, адвокатом, що практикує у Харкові. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим.

3. Заявник стверджував, зокрема, що його було засуджено судом в порушення пункту 1 статті 6 Конвенції на підставі показань, які дав під час досудового розслідування відсутній у суді співобвинувачений в його справі і від яких він згодом відмовився як від таких, що давалися під тиском.

4. 6 липня 2007 року Суд вирішив направити заяву Уряду. Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ЩОДО ФАКТІВ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявник народився у 1977 році і проживає у м. Макіївка.

6. 13 листопада 1995 року приблизно о 6.30 ранку у лісонасадженні біля залізничної станції було виявлено пана О. М. з чотирма вогнепальними пораненнями, від яких десь через дві години того самого дня він помер у лікарні.

7. 17 листопада 1995 року заявника затримали за підозрою у вбивстві пана О. М. Під час обшуку, проведеного після цього в домі заявника, було вилучено 1500 доларів США.

8. У період з 17 листопада 1995 до 13 грудня 1996 року заявник тримався під вартою в Донецькому слідчому ізоляторі (далі — СІЗО). За твердженням заявника, умови, в яких його тримали під вартою, були нелюдськими й такими, що принижували гідність. Крім того, за його словами, працівники міліції піддали його катуванню, щоб домогтися від нього зізнання у вчиненні злочину.

9. Заявник постійно заперечував свою причетність до вбивства. Він визнав, що 12 листопада 1995 року його шкільний товариш, пан А. Ф., підвіз його до місця, де згодом було вчинено цей злочин,— заявник хотів побачити місце, де 13 листопада 1995 року мала відбутися запланована ним ділова зустріч з якимсь Андрієм, про якого йому більше нічого не було відомо. Наступного дня пан А. Ф. та його батько знову підвезли заявника до того самого місця на своїй машині і залишилися чекати на нього неподалік. Заявник зустрівся з Андрієм на залізничному мосту, як вони й домовлялися. Андрій взяв куртку заявника. Побачивши, як двоє чоловіків стріляли у перехожого, заявник злякався і побіг через ліс до машини пана А. Ф., і вони поїхали. По дорозі заявник викинув своє взуття і рукавички, побоюючись, що інші перехожі, які бачили його, могли заявити про його причетність до згаданих подій.

10. 18 листопада 1995 року у зв'язку із згаданим вбивством міліція допитала пана Н. Л., знайомого заявника, який був акціонером і водієм у компанії, керівництво якою здійснювала пані О. М., вдова вбитого. Оскільки пана Н. Л. допитували як свідка, його попередили, погрожуючи кримінальною відповідальністю, що він повинен розповісти про все, що йому відомо, і не надали можливості порадитися з адвокатом. Він зізнався, що найняв заявника з метою вбивства пана О. М. і що дав йому 2000 доларів США завдатку та 10 000 доларів США після вбивства. Він також повідомив, що напередодні вбивства заявник показав йому пістолет, придбаний ним для вчинення вбивства пана О. М. Невдовзі після цього пану Н. Л. було пред'явлено обвинувачення в підбурюванні до вбивства. Після пред'явлення пану Н. Л. цього обвинувачення і, ймовірно, після його консультації з адвокатом він відмовився від своїх зізнавальних показань і в подальшому протягом усього провадження у справі постійно заперечував свою причетність та причетність заявника до зазначених подій.

11. 21 листопада 1995 року пан Н. Л. поскаржився до прокуратури, що під час допиту працівники міліції чинили на нього надзвичайний психологічний тиск і, зокрема, погрожували йому обвинуваченням у вчиненні злочину, який карається смертною карою, побиттям його та згвалтуванням його дружини та дочки чи завданням їм шкоди, якщо він не вкаже на заявника як на вбивцю пана О. М. У невизначену дату пан Н. Л. також повідомив, що двоє невідомих напали на нього біля під'їзду його будинку і попередили, що якщо він хоче уберегти сім'ю від лиха, то має зізнатися у своїй причетності до вбивства. Сторони не

надали якої-небудь інформації стосовно реакції органів влади на ці скарги.

12. У невизначену дату справу стосовно заявника та пана Н. Л. було передано на розгляд до Донецького обласного суду. За твердженням сторони обвинувачення, заявник був винний у вчиненні вбивства з корисних мотивів, у незаконному володінні вогнепальною зброєю та здійсненні незаконних операцій з іноземною валютою. Згідно з версією подій, поданою стороною обвинувачення, пані О. М., надзвичайно роздратована через неналежне поводження її чоловіка з нею, звернулася з проханням до пана Н. Л. знайти когось, щоб той поговорив з її чоловіком, пригрозив йому і, якщо буде необхідно, побив його. Для найму такого виконавця вона дозволила йому взяти певну суму з 1,5 мільярда карбованців¹, які раніше передала йому на зберігання. Пан Н. Л., маючи погані особисті стосунки з паном О. М. і побоюючись втратити роботу в компанії його дружини, вирішив використати гроші для вбивства пана О. М. У невизначену дату пан Н. Л. дав заявникові 2000 доларів США для підготовки вбивства і, зокрема, для придбання вогнепальної зброї та повідомив його про звичні час і маршрут пересування пана О. М. до місця роботи. У невизначену дату заявник придбав у невідомого джерела пістолет калібру 7,65 мм невідомого іноземного виробництва і 13 листопада 1995 року кілька разів вистрілив у жертву. 15 листопада 1995 року пан Н. Л. дав заявникові ще 10 000 доларів як оплату за вчинене вбивство.

13. 29 травня 1996 року Донецький обласний суд, визнавши факти у справі недостатньо з'ясованими, а докази причетності підсудних до інкримінованих їм злочинів недостатніми, направив справу на додаткове розслідування. У невизначену дату справу було знову передано на розгляд до суду.

14. 13 грудня 1996 року Донецький обласний суд виправдав підсудних, встановивши, зокрема, що сторона обвинувачення не пояснила розбіжностей між наявними джерелами доказів та не надала достатніх доказів вини підсудних. Зокрема, низка фактів — наприклад, стверджувана причетність пана Н. Л. до вчинення злочинів та грошові суми, нібито отримані заявником для вчинення вбивства,— не мали під собою якої-небудь доказової бази, окрім зізнавальних показань, які пан Н. Л. дав на початку і від яких згодом відмовився, посилаючись на те, що він давав їх під тиском. Отже, суд визнав такі докази недостовірними і, з огляду на відсутність будь-яких інших доказів, розтлумачив всі існуючі сумніви на користь захисту.

15. У день, коли суд виніс стосовно заявника виправдувальний вирок, заявника звільнили з-під варти, і невдовзі після цього він виїхав з країни і оселився в Узбекистані, оскільки, як стверджується, побоювався помсти з боку міліції. У невизначену дату зник пан Н. Л.

¹ На той час близько 10 000 доларів США.

16. 9 червня 1997 року Донецький обласний суд оголосив заявника та пана Н. Л. у розшук. За твердженням заявника, йому про це не було відомо і він ніколи не переховувався. Він облаштувався, працював, одружився, мав дитину та отримав водійське посвідчення на своє ім'я.

17. 13 грудня 1997 року Верховний Суд задовольнив касаційне подання прокурора і повернув справу на новий розгляд до Донецького обласного суду.

18. У 2002 році, коли заявник звернувся в Україні до відповідних органів, щоб продовжити строк дії свого паспорта, його затримали і помістили під варту до розгляду справи судом.

19. Оскільки пана Н. Л. не знайшли, 9 грудня 2002 року апеляційний суд Донецької області (колишній Донецький обласний суд) запитав заявника, чи не заперечує він проти проведення розгляду справи без присутності пана Н. Л., на що заявник, представлений адвокатом, погодився. Під час розгляду справи сторона обвинувачення звернулася до суду з клопотанням про оголошення письмових показань пана Н. Л., проти чого сторона захисту не заперечила. Клопотання сторони обвинувачення було задоволено.

20. 3 жовтня 2003 року апеляційний суд Донецької області визнав достовірною версію подій, подану стороною обвинувачення у 1996 році, та визнав заявника винним у вчиненні вбивства з корисних мотивів та в незаконному володінні вогнепальною зброєю. Але суд звільнив його від відповідальності за незаконні операції з іноземною валютою, за які на той час вже не було кримінальної відповідальності.

21. Апеляційний суд Донецької області встановив, що вину заявника у вчиненні вбивства, обвинувачення в якому йому було пред'явлено, доводить, зокрема, таке:

— показання пані О. М., яка стверджувала, що в жовтні 1995 року вона звернулася з проханням до пана Н. Л. знайти людину, яка пригрозила б її чоловікові, і що вона дозволила йому заплатити такій людині певну суму з 1,5 мільярда карбованців, переданих йому на зберігання. Після того як вбивство її чоловіка було вчинено, пан Н. Л. порадив їй мовчати про це;

— показання А. Л. (матері заявника), яка повідомила, що 12 листопада 1995 року її син купив рукавички, тенісні туфлі і спортивну сумку. 13 листопада 1995 року він сказав матері, що збирається пограти в теніс уранці, але потім змінив плани і виїхав з міста на два дні. 1500 доларів, які було вилучено під час обшуку в домі, належали всій сім'ї і були довгостроковим заощадженням;

— показання пані В. В. і пані О. О. про те, що 13 листопада 1995 року, приблизно о 6.30 ранку, вони почули кілька пострілів, після чого поблизу залізничного моста знайшли пораненого пана О. М., і що біля місця події вони не бачили якихось підозрілих осіб;

— показання пана М. Ф. про те, що 13 листопада 1995 року, приблизно о 6.30 ранку, він почув три постріли і десь через 20 секунд побачив чоловіка, який біг через міст. Але він не зміг описати цього

чоловіка і відмовився робити припущення про те, що цим чоловіком міг бути заявник;

— показання пана А. Ф. про те, що 12 листопада 1995 року він підвіз заявника на машині свого батька до ринку, де заявник купив сумку, куртку, тенісні туфлі і рукавички. Після цього вони підвезли його ближче до місця, де заявник мав якісь справи і в якому наступного дня було вчинено вбивство. Заявник пішов до лісонасадження і був відсутній приблизно протягом 10–12 хвилин, після чого вони повернулися додому і погодилися, що наступного ранку пан А. Ф. підвезе заявника «на зустріч з шефом». Наступного дня вони під'їхали до зазначеного місця і пан А. Ф. зі своїм батьком чекали на заявника в машині. Заявник повернувся без куртки, дуже збуджений і повідомив, що натрапив на підозрілих осіб. По дорозі заявник викинув у вікно машини свої туфлі і рукавички. Аналогічні показання дав батько пана А. Ф.;

— письмові показання пані А. І., які вона давала під час досудового розслідування і в яких стверджувала, що 13 листопада 1995 року о 6 годині 15 хвилин ранку вона бачила на залізничному мосту чоловіка, який стояв, засунувши руки в кишені, і біля нього була велика темна сумка;

— висновок експерта стосовно куль, які влучили в пана О. М.; згідно з цим висновком виявлені кулі могли бути випущені з пістолета однієї з восьми іноземних моделей;

— висновок експерта про невиключення можливості здійснення пострілів з одного з таких пістолетів особою у рукавичках, подібних тим, які були на заявникові, як про це стверджував пан А. Ф. (водій);

— два судово-медичних висновки про обставини і причини смерті пана О. М., в яких описані його поранення і встановлено, що постріли було здійснено з різних дистанцій;

— показання особи, у підпорядкуванні якої був заявник і яка займалася обміном валюти, стосовно низького доходу заявника;

— документи, в яких були зафіксовані здійснені цією компанією операції з обміну валюти у відповідний час; ці документи свідчили про те, що ніхто не обмінював за одну операцію суму, яка перевищувала б 500 доларів США;

— висновок психіатричної експертизи стосовно заявника, згідно з яким він не страждав на психічний розлад і був у змозі відповідати за свої вчинки.

22. Текст вироку не містив яких-небудь посилань на зізнавальні показання пана Н. Л. або твердження заявника про те, що їх було надано під тиском.

23. Посилаючись на викладені вище докази, суд у підсумку зазначив:

«Оцінивши докази у справі, суд вважає встановленим, що підсудний Луценко С. М. своїми умисними діями вчинив умисне вбивство з корисливих мотивів, і кваліфікує його дії за пунктом «а» статті 93 КК України. Його ж умисні дії, виражені в придбанні, носінні та зберіганні

вогнепальної зброї та бойових припасів до неї без відповідного на те дозволу, що було повністю підтверджено, кваліфіковані за частиною першою статті 222 КК України...»

24. Заявник оскаржив це рішення в касаційному порядку. Він стверджував, зокрема, недостатність доказів, на яких мав би ґрунтуватися обвинувальний вирок, і те, що суд фактично визнав вирішальними попередні показання пана Н. Л., які той давав без присутності адвоката під час допиту його як свідка і без дотримання права не свідчити проти самого себе та від яких пан Н. Л. згодом відмовився як від показань, які давалися під тиском. Він доводив, що без посилання на ці показання всі інші докази були недостатніми для того, щоб встановити факти — зокрема, стосовно володіння зброєю та здійснення оплати за вбивство.

25. Адвокат заявника подав окрему касаційну скаргу, в якій підтримав твердження заявника про недостатність обвинувальних доказів. Він зазначав, зокрема, що не було взагалі яких-небудь доказів того, що заявник коли-небудь мав пістолет і тим паче стріляв з нього або що 12 000 доларів, які нібито було передано заявникові, коли-небудь існували і тим паче що їх справді було, як стверджувалося, передано йому; при цьому він доводив, що неможливо було точно встановити, де був заявник у момент, коли було поранено пана О. М.

26. 11 березня 2004 року Верховний Суд залишив судові рішення від 3 жовтня 2003 року без змін. В його рішенні докази, на яких ґрунтувався обвинувальний вирок, а також посилання на показання пана Н. Л. узагальнено таким чином:

«У судовому засіданні досліджувалися показання [пана Н. Л.] на досудовому слідстві, в яких він підтвердив показання [пані О. М.] і визнав, що після розмови з [пані М. О.] він про це розповів [заявнику], і той сказав, що на підготовку до вбивства треба 2 тис. доларів США та 10 тис. доларів США за вчинене вбивство. Він передав [заявнику] 2 тис. доларів, той показував йому пістолет, який він придбав. Після вбивства [пана О. М.] 15 листопада 1995 року він передав [заявникові] 10 тис. доларів США, той йому розповів, що пістолет, куртку, рукавички і чоботи він викинув.

Доводи [заявника] про те, що [пан Н. Л.] обмовив його і себе під фізичним впливом з боку працівників міліції, також перевірялися і не знайшли підтвердження...»

27. Підсумовуючи свою аргументацію, Верховний Суд зазначив:

«Таким чином, судом досліджені всі обставини справи. Оцінивши всі докази у їх сукупності, суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що [заявник] умисно вбив [пана О. М.] з корисних мотивів, і правильно кваліфікував його дії пунктом «а» статті 93 КК України 1960 року».

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1. *Кримінальний Кодекс 1960 року (частково втратив чинність у зв'язку із вступом в дію Кримінального кодексу 2001 року)*

28. Пункт «а» статті 93 (умисне вбивство при обтяжуючих обставинах) визначає «вбивство з корисних мотивів» як злочин, який карається ув'язненням на строк чи до довічного позбавлення волі та конфіскацією майна.

29. Стаття 94 (умисне вбивство) визначає його як «вбивство», вчинене без вказаних у статті 93 цього Кодексу ознак, яке карається позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років.

30. Стаття 179 (відмова свідка від дачі показань або експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків) визначає відмову свідка від дачі показань як злочин, який карається виправними роботами або штрафом.

2. *Кримінально-процесуальний кодекс*

31. Згідно зі статтею 43 (обвинувачений і його права) та статтею 43-1 (підозрюваний) Кодексу підозрюваний та обвинувачений мають право відмовитися давати показання та право порадитися зі своїм захисником до першого свого допиту.

32. Статті 70 (обов'язки свідка) та 71 (обов'язок свідка) не передбачають таких гарантій. 13 червня 2000 року Кодекс було доповнено статтею 69-1 (права свідка), яка дозволила свідкам відмовлятися від дачі показань проти самих себе, членів своєї сім'ї та близьких родичів.

ЩОДО ПРАВА

I. РАМКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

33. Суд зазначає, що в серпні 2007 року після направлення справи Уряду заявник додатково поскаржився, посилаючись на статтю 3 Конвенції, на умови тримання його під вартою в період з 2002 до 2004 року в очікуванні на судовий розгляд.

34. На думку Суду, ця нова скарга не є доповненням попередніх скарг заявника, поданих до Суду на три роки раніше, стосовно яких сторони вже подали свої зауваження. Тому Суд вважає, що тепер нецільно розглядати її в існуючому контексті (див. «*Скубенко проти України*» (*Skubenko v. Ukraine*) (ухвала), № 41152/98, 6 квітня 2004 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявник скаржився на те, що не було справедливого судового розгляду; він стверджував, зокрема, що його було засуджено судом без відповідних доказів і лише на підставі зізнань пана Н. Л., які він давав

під тиском. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції, в якому зазначено:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...»

А. Щодо прийнятності

36. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав всіх доступних національних засобів юридичного захисту щодо його скарг. Зокрема, у своїй касаційній скарзі він не скаржився на те, що не мав можливості поставити запитання пану Н. Л. у судовому засіданні.

37. Заявник не погодився. Він доводив, що, якщо б він поскаржився, як це зазначив Уряд, на неможливість допитати пана Н. Л., місцезнаходження якого було на той час невідомо, він, по суті, зажадав би таким чином перенесення судового розгляду на невизначений термін. Це б не відповідало його інтересам, оскільки залишило б його в стані невизначеності стосовно своєї долі. До того ж, в такому випадку тримання його під вартою могли б продовжити. Зрештою, зі спливом часу вивчати інші джерела доказів було б все важче. З іншого боку, заявник вважав, що неможливість поставити запитання пану Н. Л. можна було б компенсувати за рахунок використання інших процесуальних засобів, таких як виключення його попередніх зізнань зі складу доказів. Коли заявник виявив, що ці показання послужили підставою для обвинувального вироку, він у встановленому порядку порушив це питання у своїй касаційній скарзі.

38. Суд нагадує, що у цій справі предметом спору є не сам судовий розгляд справи заявника та його засудження без присутності в судовому засіданні співообвинуваченого в його справі, а стверджуване несправедливе використання показань співообвинуваченого як основних доказів, на яких було побудовано обвинувальний вирок у справі заявника. Суд зауважує, що це питання заявник детально висвітлив у своїй касаційній скарзі. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

39. Суд вважає, що скарга заявника не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з інших підстав. Таким чином, Суд має визнати її прийнятною.

В. Щодо суті

1. Подання сторін

40. Заявник доводив, що, незважаючи на те, що суд першої інстанції безпосередньо не послався у своєму вирокі на показання пана Н. Л., ці показання були використані ним як основне джерело обвинувальних доказів. Ці показання не лише були широко використані в

ухвалі касаційного суду, але без них всі інші наявні докази, взяті в сукупності, не могли призвести до засудження заявника таким вироком. Заявник вирішив, що немає підстав заперечувати проти розгляду показань пана Н. Л. під час судового розгляду, оскільки пан Н. Л. відмовився від своїх попередніх показань одразу після того, як звільнився від тиску з боку міліції, а у подальшому послідовно доводив як у прокуратурі, так і в суді невинуватість заявника і його самого. Однак судові органи визнали за прийнятне виходити з попередніх показань, які пан Н. Л. давав під тиском та при незабезпеченні процесуальних гарантій відсутності відповідальності за ненадання показань щодо себе; при цьому суди повністю проігнорували подальшу його заяву про свою невинуватість, і, отже, засудження заявника судом, побудоване на таких показаннях, було несправедливим.

41. Уряд заперечував проти цих доводів, стверджуючи, що обвинувальний вирок у справі заявника не ґрунтувався вирішальною мірою на показаннях пана Н. Л. Суди розглянули доволі достатню кількість доказів, включаючи показання численних свідків та кілька висновків судових експертиз. Однак, навіть якщо припустити, що попередні показання пана Н. Л. послужили основою — разом з іншими джерелами доказів — для засудження заявника, використання цих показань не суперечило принципу справедливості. Зокрема, перед тим, як використати ці показання для встановлення фактів у справі, органи влади зробили достатньо спроб для визначення місцезнаходження пана Н. Л. та притягнення його до суду. Оскільки ці спроби виявилися безуспішними, суд першої інстанції спочатку порадився зі сторонами щодо можливості розпочати судовий розгляд без присутності на ньому пана Н. Л., а потім запитав у них, чи мають вони заперечення проти дослідження його попередніх показань. Сторона захисту ніколи не заперечувала проти цих пропозицій. Зрештою показання пана Н. Л. було оголошено під час відкритого слухання, і заявник мав всі можливості спростувати їх.

2. Оцінка Суду

42. Суд повторює, що, хоча стаття 6 гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює будь-яких норм стосовно допустимості доказів як таких, що передусім є питанням, яке регулюється національним законодавством (див., зокрема, рішення у справі «Шенк проти Швейцарії» (*Schenk v. Switzerland*), від 12 липня 1988 року, серія А, № 140, п. 46, та рішення у справі «Тейшейра де Кастро проти Португалії» (*Teixeira de Castro v. Portugal*), від 9 червня 1998 року, Reports 1998-IV, п. 34). Отже, завдання Суду не полягає у принциповому визначенні того, чи можуть певні види доказів, включаючи показання співобвинуваченого, відсутнього в суді, бути допустимими або був чи ні заявник справді винним. Питання, на яке Суд має

дати відповідь, полягає в тому, чи було справедливим все відповідне провадження в цілому, включаючи спосіб, в який було отримано докази (див., зокрема, рішення у справі «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) [GC], заява № 54810/00, п. 95, ECHR 2006-...).

43. Неможливість забезпечення присутності свідка в судовому засіданні сама по собі не означає, в автономному значенні цього терміна, необхідності припинення судового переслідування. У такій ситуації національні суди можуть, за умови дотримання прав захисту, врахувати показання, здобуті під час досудового розслідування,— зокрема, якщо суди встановлюють, що ці показання підтверджуються іншими наявними у них доказами. Але якщо обвинувальний вирок ґрунтується винятково або вирішальною мірою на таких показаннях, може постати відповідне питання за Конвенцією (див., зокрема, рішення у справі «Аш проти Австрії» (*Asch v. Austria*), від 26 квітня 1991 року, пп. 25, 27, серія А, № 203; рішення у справі «Артнер проти Австрії» (*Artner v. Austria*), від 28 серпня 1992 року, п. 21, серія А, № 242-А; рішення у справі «Дорсон проти Нідерландів» (*Doorson v. the Netherlands*), від 26 березня 1996 року, п. 80, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II; та рішення у справі «Лука проти Італії» (*Luca v. Italy*), № 33354/96, п. 40, ECHR 2001-II).

44. Беручи до уваги обставини справи, що розглядається, Суд зазначає передусім, що хоча під час судового розгляду показання пана Н. Л. були зачитані як складова частина матеріалів справи, суд не зробив прямого посилання на них у тексті свого вироку від 3 жовтня 2003 року. З іншого боку, Суд нагадує, що заявника було визнано, зокрема, винним в умисному вбивстві за обтяжуючих обставин, вчиненому з «корисливих мотивів», а не у вбивстві без обтяжуючих обставин, яке підпадає під дію іншої статті Кримінального кодексу. Суд першої інстанції, визнавши встановленим той факт, що заявник мав корисливі мотиви вчинення злочину, взяв до уваги те, що заявникові фактично було сплачено 12 000 доларів США двома частинами: 2000 і 10 000 доларів США. У своїй касаційній скарзі заявник стверджував, що, за винятком показань пана Н. Л. та з огляду на інші наявні докази, твердження про існування фінансової домовленості між ним та паном Н. Л., про фактичну сплату та існування зазначених сум було не більше ніж припущенням. Так само, окрім того факту, що пана О. М. було поранено кількома кулями з пістолета невідомого виробництва, попередні показання пана Н. Л. були єдиним джерелом доказів того, що заявник справді міг мати при собі пістолет.

45. У відповідь на твердження заявника Верховний Суд у своєму рішенні від 11 березня 2004 року безпосередньо послався на оскаржені показання і зазначив, що немає підстав вважати ці показання недопустимими, оскільки суд ніколи не робив остаточного висновку про те, що вони давалися під тиском. Зауваживши також, що суд першої інстанції, «оцінивши докази в їх сукупності, дійшов обґрунтованого

висновку», Верховний Суд таким чином послався на увесь масив доказів, які досліджувалися під час судового розгляду.

46. З огляду на викладене вище, Суд вважає, що показання пана Н. Л. були вагомими доказами, які доводили вину заявника за пред'явленими йому обвинуваченнями.

47. Отже, Суд має з'ясувати, чи відповідало використання цих показань вимогам справедливого судового розгляду, встановленим пунктом 1 статті 6 Конвенції.

48. У зв'язку із цим Суд повторює, що, оцінюючи, чи було все відповідне провадження в цілому справедливим, слід взяти до уваги якість існуючих доказів і, зокрема, те, чи породжують обставини, за яких вони були здобуті, які-небудь сумніви щодо їхньої достовірності й точності.

49. У своїх попередніх рішеннях Суд встановив, що коли національні судові органи, зіткнувшись з кількома суперечливими версіями подій, поданими однією і тією самою особою, зрештою віддають перевагу показанням, які вона давала слідчим органам, а не тим, що були надані у відкритому судовому засіданні, це само по собі не є підставою для порушення питання за Конвенцією, якщо віддання такої переваги обґрунтоване, а самі показання давалися цією особою за її власним бажанням (див. «*Камільєрі проти Мальти*» (*Camilleri v. Malta*) (ухвала), № 51760/99, від 16 березня 2000 року). З іншого боку, достовірність доказів виявляється підірваною, якщо їх здобуто з порушенням права «на мовчання» та привілею проти самообвинувачення. Право не свідчити проти себе вимагає, зокрема, від сторони обвинувачення в кримінальній справі не допускати при спробах доведення своєї версії проти обвинуваченого використовувати докази, здобуті за допомогою методів примусу або тиску всупереч волі обвинуваченого (див., зокрема, рішення у справі «*Саундерс проти Сполученого Королівства*» (*Saunders v. the United Kingdom*), від 17 грудня 1996 року, *Reports* 1996-VI, п. 68; та згадане вище рішення у справі «*Яллоха*» (*Jalloh*), п. 100). У разі виникнення сумнівів стосовно достовірності певного джерела доказів відповідно зростає необхідність підтвердження його доказами з інших джерел (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі «*Яллоха*» (*Jalloh*), п. 96).

50. Щодо фактів справи, яка розглядається, Суд нагадує, що пан Н. Л. дав свої зізнавальні показання під час допиту його як свідка. З огляду на відсутність яких-небудь доказів стосовно поганого поводження з цією особою, Суд не може встановити поза розумним сумнівом той факт, що він давав свої показання під тиском. З іншого боку, Суд зазначає, що, на відміну від підозрюваного або обвинуваченого, які згідно з чинним законодавством користувалися правом «на мовчання», свідок був зобов'язаний повідомити всю відому йому інформацію, інакше він би ніс кримінальну відповідальність. Більше того, на відміну від підозрюваного або обвинуваченого свідок не мав передбаче-

ного законом права проконсультуватися з адвокатом перед першим допитом.

51. Хоча в цій справі йдеться про визнання винним не того, хто давав зізнавальні показання, а його співобвинуваченого, Суд визнає, що основоположні принципи є загалом такими самими, і що такі показання, отримані за відсутності процесуальних гарантій, повинні були розглядатися з надзвичайною ретельністю, із врахуванням, зокрема, того факту, що пан Н. Л. одразу відмовився від своїх показань, поскаржившись до компетентних органів на те, що він давав їх під тиском. Крім того, пан Н. Л. постійно заперечував свої попередні зізнання не лише під час першого відкритого слухання в суді, але ще на стадії досудового слідства.

52. Беручи до уваги той факт, що, як було зазначено вище, пан Н. Л., якому заявник не мав можливості поставити питання у відкритому судовому засіданні, давав свої зізнавальні показання в умовах незабезпечення його відповідними процесуальними гарантіями проти самообвинувачення і що ці показання були використані вирішальною мірою для встановлення фактів, які мали істотне значення для кваліфікації дій заявника, Суд визнає, що це обмежило права захисту настільки, що справедливість розгляду справи в цілому виявилася підірваною.

53. Отже, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

ІІІ. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

54. Заявник скаржився також, посилаючись на статтю 3 Конвенції, що в 1995 році після затримання його міліцією він зазнав поганого поводження і що під час тримання його під вартою в Донецькому СІЗО з листопада 1995 року до грудня 1996 року він потерпав від надзвичайно незадовільних умов тримання під вартою. Нарешті заявник стверджував, що другий судовий розгляд його справи після винесення виправдувального вироку в 1996 році становив порушення його прав за статтею 4 Протоколу № 7.

55. Уважно розглянувши подання заявника у світлі всіх матеріалів, що є в розпорядженні Суду, та в межах своєї компетенції з розгляду оскаржуваних питань, Суд визнає, що в них немає яких-небудь ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією.

56. Отже, відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції ця частина заяви має бути оголошена неприйнятною через її явну необґрунтованість.

ІV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

57. Стаття 41 Конвенції проголошує:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони

передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

58. Заявник просив про перегляд справи судом і вимагав 100 000 євро як компенсацію моральної шкоди за несправедливе засудження судом.

59. Уряд оспорював цю вимогу.

60. Суд зазначає, що в цій справі він встановив наявність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. Оскільки вимога заявника стосується висновку про таке порушення, Суд повторює, що у випадку, коли заявника було засуджено судом, незважаючи на потенційне порушення його прав, гарантованих статтею 6 Конвенції, необхідно настільки, наскільки це можливо, відновити його становище до того стану, яким би воно було, якби не було б допущено порушення вимог цього положення, і що найприйнятнішою формою сатисфакції могло б бути в принципі проведення нового судового розгляду, якщо подано таке клопотання (див. рішення у справі «*Оджалан проти Туреччини*» (*Ocalan v. Turkey*) [GC], № 46221/99, п. 210 (у кінці), ECHR 2005-IV; і рішення у справі «*Попов проти Росії*» (*Popov v. Russia*), № 26853/04, п. 263, від 13 липня 2006 року). У зв'язку із цим Суд зазначає, що згідно зі статтею 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» справу може бути повторно розглянуто судом, включаючи відновлення провадження у справі, якщо Суд встановить наявність порушення Конвенції.

61. Щодо вимоги заявника стосовно грошової компенсації за моральну шкоду Суд визнає, що заявник зазнав певної моральної шкоди внаслідок дуже тривалого провадження в його кримінальній справі з порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції. Суд вважає, що, враховуючи конкретні обставини цієї справи, буде прийнятним присудити заявникові у зв'язку з цим 2000 євро з врахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначеної суми.

В. Судові витрати

62. Заявник, якому було надано безоплатну правову допомогу, вимагав 2500 євро як компенсацію за судові витрати, понесені у зв'язку з представництвом його в Суді.

63. Уряд посилався на те, що заявник не надав документів на підтвердження своєї вимоги.

64. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактично понесені і були неминучими і що їхній розмір є обґрунтованим. У цій справі, з огляду на те, що заявникові було надано

безоплатну правову допомогу і що він не надав доказів на підтвердження своєї вимоги, Суд не присуджує компенсації.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу заявника, подану за пунктом 1 статті 6 Конвенції, прийнятною, а решту заяви — непринятною.

2. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

3. *Постановляє*, що:

а) протягом трьох місяців з дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникові відшкодування моральної шкоди в розмірі 2000 (дві тисячі) євро. Зазначена сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу, з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнутий із зазначеної суми;

б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*interest simple*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 18 грудня 2008 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Райт МАРУС
Голова